

Parmelia subargentifera Nyl. nieuw voor Nederland

C.M. van Herk

Parmelia subargentifera was found for the first time in The Netherlands. One young thallus was found on a roadside oak tree. The epiphytic lichen composition of the trees in the area concerned and the effects of ammonia pollution are discussed.

Het door ammoniak en zwaveldioxide geteisterde agrarische gebied van Oost-Brabant en aangrenzend Limburg lijkt op het eerste gezicht niet al te interessant om naar korstmossen te zoeken. Jarenlang behoorde het tot de armste delen van Nederland. Door de enorme ammoniakuitstoot zijn de vrijstaande bomen langs wegen er tegenwoordig van onder tot boven bedekt met nitrofyten en de samenstelling van deze epifyten doet meer denken aan die van een stuk beton dan aan die van bomen.

Dat het systematisch inventariseren van rijtjes wegbomen in De Peel toch wel interessante vondsten op kan leveren bleek wel toen onlangs een klein gebied rond Boekel, Venhorst, Vredepeel en Bakel werd herhaald. Dat onderzoek vond plaats in het kader van de ammoniakmetingen die TNO in dit gebied uitvoert met behulp van permanente monstrememers (Duyzer et al. 1997). Als locaties voor deze metingen gebruikt TNO een aantal punten die door mij in opdracht van de provincie Noord-Brabant eerder op lichenen onderzocht zijn (Van Herk 1996).

In de gemeente Gemert (N.Br.), ongeveer 5 km ten westen van Rips werd op een eik één jong exemplaar van *Parmelia subargentifera* aangetroffen (zie tabel). De soort lijkt veel op *P. subaurifera*, maar het exemplaar viel op door de donkerbruine kleur, zonder fijne cilindrische isidiën. In plaats daarvan is het midden van het thallus grof granulair isidloïd. Het thallus vertoont bij sterke vergroting duidelijk de karakteristieke haartjes. De C+ rood reactie was alleen met een squash-preparaat aantoonbaar. Tijdens de vorige ronde in 1993 waren op de betreffende boom überhaupt geen bruine *Parmelia*'s aanwezig, waaruit blijkt dat het om een nieuwe vestiging gaat.

P.subargentifera is nooit eerder in Nederland gevonden. Het is een continentale soort die in het Europese middelgebergte plaatselijk algemeen is (Wirth 1995); in Midden- en Noord-Duitsland komt hij slechts sporadisch voor (zie bijv. Kirschbaum 1995).

Tijdens de vorige onderzoeksronde (Van Herk 1996) werd bij Westerbeek, hemelsbreed nog geen 10 km er vandaan, ook al *Parmelia exasperata* gevonden (zie ook Van den Boom & Van Herk 1994). Deze is nog steeds aanwezig en heeft zich inmiddels uitgebreid tot drie thalli. Bij Westerbeek komt nog een derde bijzondere *Parmelia* voor, namelijk *P.flaventior*, ook met slechts één exemplaar (zie tabel). De drie *Parmelia*'s vormen tezamen een opmerkelijke concentratie van continentale soorten in dit kleine stukje Nederland.

Alle drie de vondsten zijn gedaan op bomen die sterk door ammoniak beïnvloed zijn. Om een indruk te geven van de soortensamenstelling van dit soort punten, zijn in de tabel de epifytische korstmossen op een aantal representatieve rijtjes eiken samengevat. Ieder punt bestaat meestal uit 10 aselekt uitgekozen, vrijstaande bomen.

Op de meeste punten is de meerderheid der bomen grijs van de *Phaeophyscia orbicularis* en *Physcia adscendens*, daartussen zit bijna steeds in kleine hoeveelheden *Phaeophyscia nigricans*. Niet zeldzaam zijn beton-minnende soorten als *Candelariella aurella* en *Caloplaca holocarpa*. Soorten als *Hyperphyscia adglutinata*, *Candelaria concolor* en *Lecidella flavosorediata* zijn de laatste jaren in Brabant sterk toegenomen. Acidofyten zoals *Lecanora conizaeoides*, *Lepraria incana*, *Hypogymnia physodes* en *Evermia prunastr* ontbreken in deze monsterpunten geheel. Nergens in Nederland zijn de effecten van ammoniak duidelijker te zien dan hier.

Hoewel *P.subargentifera* in de literatuur opgevat wordt als een soort van mineraalrijke, stof-geïmpregneerde, eutrofe schors (Wirth, 1995), valt op grond van deze losse waarneming niet met zekerheid uit te maken of de soort geprofiteerd heeft van de ammoniak-verontreiniging. De vondst toont weer eens aan dat zelfs in de meest verarmde gebieden opzienbarende vondsten mogelijk zijn. André Aptroot en Maarten Brand worden hartelijk bedankt voor hun assistentie bij de determinatie van *Parmelia subargentifera*.

Literatuur

- Boom, P.P.G. van den & C.M. van Herk. 1994. De lichenologische excursie naar het oostelijk deel van de provincie Noord-Brabant in het najaar van 1993. *Buxbaumia* 34:40-49.
- Duyzer, J., H. Weststrate & P. Wyers. 1997. Karakterisering van regionale concentratievelden van ammoniak, 2° fase: resultaten van de concentratiemetingen. TNO-rapport R97/475. Apeldoorn.
- Herk, C.M. van. 1996. Monitoring van ammoniak met korstmossen in Noord-Brabant. Provincie Noord-Brabant, dienst WMV en dienst RNV, Den Bosch.
- Kirschbaum, U. 1995. Beurteilung der lufthygienischen Situation Hessens mittels epiphytischer Flechten. Hessische Landesanstalt für Umwelt, Wiesbaden.
- Wirth, V. 1995. Die Flechten Baden-Württembergs. Ulmer, Stuttgart.

Locaties / Legenda

- 1 10 zomereiken langs de Dr. de Quayweg tussen Mortel en Rips, km-blok 52-11-51, 12 nov. 1997.
- 2 10 zomereiken langs de Hondenbergweg bij Westerbeek, km-blok 52-12-32, 12 nov. 1997.
- 3 10 zomereiken langs zijweg van de Peeldijk bij Milheeze, km-blok 52-21-54, 13 nov. 1997.
- 4 10 zomereiken langs de Kempkensbergweg bij IJsselsteyn, km-blok 52-22-55, 13 nov. 1997.
- 5 10 zomereiken op de splitsing Vosdeel - Scheidingsweg bij Odiliapeel, km-blok 45-58-11, 11 nov. 1997.
- 6 10 zomereiken langs de Oude Kerkbaan bij IJsselsteyn op de provinciegrens Noord-Brabant-Limburg, km-blok 52-22-43, 13 nov. 1997.
- 7 5 zomereiken langs provinciale weg bij restaurant 'Peelduiker' bij Elsendorp, km-blok 52-11-12, 12 nov. 1997.
- 8 10 zomereiken langs de Langstraat bij Venhorst, km-blok 45-58-55, 11 nov. 1997.

Soortenlijst

<i>Arthonia radiata</i>	3
<i>Bacidia arnoldiana</i>	1,3,4,5,6,8
<i>Buellia punctata</i>	1,2,3,4,5,6,7,8
<i>Caloplaca holocarpa</i>	2,7
<i>Candelaria concolor</i>	2,3,7
<i>Candelariella aurella</i>	1,5,7
<i>Candelariella reflexa</i>	1,2,3,4,5,6,7,8
<i>Candelariella vitellina</i>	1,2,3,4,6,7,8
<i>Hyperphyscia adglutinata</i>	4,5
<i>Lecanora carpinea</i>	5
<i>Lecanora chiarotera</i>	1,5
<i>Lecanora dispersa</i>	1,2,3,4,5,7,8
<i>Lecanora expallens</i>	1,2,3,5,6,8
<i>Lecanora hageni</i>	1,2,3,4,5,6,7,8
<i>Lecidella elaeochroma</i>	1,2,3,4,5,6,7,8
<i>Lecidella flavosorediata</i>	1,2,4,5,6
<i>Lecidella scabra</i>	1
<i>Micarea nitschkeana</i>	6
<i>Parmelia acetabulum</i>	4
<i>Parmelia borrei</i>	1
<i>Parmelia exasperatula</i>	4
<i>Parmelia flaventior</i>	2
<i>Parmelia perlata</i>	8
<i>Parmelia subargentifera</i>	1
<i>Parmelia subaurifera</i>	1,2,3,4,8
<i>Parmelia subrudecta</i>	1,2,4,8
<i>Parmelia sulcata</i>	1,2,3,4,5,6,8
<i>Phaeophyscia nigricans</i>	1,2,3,4,6,7,8
<i>Phaeophyscia orbicularis</i>	1,2,3,4,5,6,7,8
<i>Physcia adscendens</i>	1,2,3,4,5,6,7,8
<i>Physcia caesia</i>	1,2,3,4,6,7,8
<i>Physcia dubia</i>	1,2,6,7
<i>Physcia stellaris</i>	9
<i>Physcia tenella</i>	1,2,3,4,5,6,7,8
<i>Physconia grisea</i>	2,6
<i>Ramalina farinacea</i>	2
<i>Xanthoria candelaria</i>	1,2,3,4,5,6,7,8
<i>Xanthoria parietina</i>	1,2,3,4,5,6,7,8
<i>Xanthoria polycarpa</i>	1,2,3,4,5,6,7,8